

УДК 349.41

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.3>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ, ЯКІ ЗАЙМАЛО КАХОВСЬКЕ ВОДОСХОВИЩЕ

Коваленко Т.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри земельного та аграрного права*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000 0002 7103 6209

e-mail: kovalenko.tetyana@gmail.com

Ризун Я.В.,

*студентка 1 курсу денної форми
здобуття освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»*

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009 0000 5210 0992

e-mail: yanaryzun@gmail.com

Коваленко Т.О., Ризун Я.В. Трансформація правового режиму земель, які займало Каховське водосховище.

В статті проведено комплексний аналіз правового режиму земель, які займало Каховське водосховище, в контексті невизначеності їх юридичного статусу після руйнування греблі Каховської гідроелектростанції російськими окупаційними військами у червні 2023 року.

Встановлено, що держава обґрунтовує необхідність відбудови Каховської гідроелектростанції та відновлення Каховського водосховища їх економічним значенням для країни, зокрема у сферах забезпечення водопостачання, судноплавства та енергетики. Про це свідчить затвердження експериментального проекту відновлення Каховського гідровузла. Натомість екологи наводять аргументи про переваги природного відродження території, а саме: створення різноманітних біотопів, можливості для туризму на історично значущих землях Великого Лугу, розвиток відновлювальної енергетики, покращення якості води в річці Дніпро тощо.

Автори прийшли до висновку, що як чинні нормативно-правові акти, так і законопроекти потребують більш чітких приписів щодо категоризації земель, які займало колишнє Каховське водосховище. Держава продовжує відносити ці землі до земель водного фонду, що вбачається із проведеного аналізу експериментального проекту з відновлення Каховської ГЕС, приписів Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання нецільовому використанню земель, які займало Каховське водосховище» від 12 березня 2024 р. № 286, а також приписів законопроекту № 10135-д про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для відновлення Каховського водосховища, який перебуває на розгляді у Верховній Раді України.

Водночас ні зареєстровані у Верховній Раді України законопроекти, ні Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання нецільовому використанню земель, які займало Каховське водосховище», не враховують активне заліснення та формування екосистем на території колишнього водосховища. Держава ігнорує екологічні зміни, залишаючи ці питання на рівні теоретичних дискусій. Це створює певні практичні проблеми, зокрема: при майбутньому відновленні водосховища можуть знадобитися заходи для збереження сформованих екосистем, а підрослий ліс може перешкоджати судноплавству. Таким чином формально-юридично землі, які займало Каховське водосховище, залишаються землями водного фонду, однак вони поступово набувають ознак земель лісогосподарського призначення.

Ключові слова: воєнний стан, заліснення, земельне право, землі, земельні ділянки, землі водного фонду, землі лісогосподарського призначення, Каховське водосховище, Каховська ГЕС, правовий режим.

Kovalenko T.O., Ryzun Y.V. Transformation of the legal regime of the land occupied by the Kakhovka reservoir.

The article provides a comprehensive analysis of the legal regime of the lands occupied by the Kakhovka Reservoir in the context of the uncertainty of their legal status after the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant dam by Russian occupation troops in June 2023.

It has been established that the state justifies the need to rebuild the Kakhovka Hydroelectric Power Plant and restore the Kakhovka Reservoir by their economic importance for the country, in particular in the areas of water supply, shipping, and energy. This is evidenced by the approval of the experimental project for the restoration of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant. In turn, ecologists argue about the benefits of the natural revival of the territory, namely: the creation of various biotopes, opportunities for tourism on historically significant lands of the Great Meadow, the development of renewable energy, improving water quality in the Dnieper River, etc.

The authors concluded that both current regulatory legal acts and draft laws require clearer provisions on the categorization of lands occupied by the former Kakhovka Reservoir. The state continues to classify these lands as water fund lands, as can be seen from the analysis of the pilot project for the restoration of the Kakhovka HPP, the provisions of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Preventing the Misuse of Land Occupied by the Kakhovka Reservoir” dated March 12, 2024 No. 286, as well as the provisions of draft law No. 10135-d on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Creating Conditions for the Restoration of the Kakhovka Reservoir, which is under consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine.

At the same time, neither the draft laws registered in the Verkhovna Rada of Ukraine, nor the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Preventing the Misuse of Land Occupied by the Kakhovka Reservoir” take into account the active afforestation and formation of ecosystems on the territory of the former reservoir. The state ignores environmental changes, leaving these issues at the level of theoretical discussions. This creates certain practical problems, in particular: in the future restoration of the reservoir, measures may be required to preserve the formed ecosystems, and the overgrown forest may impede navigation. Thus, formally and legally, the lands occupied by the Kakhovka Reservoir remain water fund lands, but they are gradually acquiring the characteristics of forestry lands.

Key words: martial law, afforestation, land law, lands, land plots, water fund lands, forestry lands, Kakhovka reservoir, Kakhovka hydroelectric power station, legal regime.

Постановка проблеми. Каховське водосховище було основним джерелом водопостачання на Південь України та існувало завдяки греблі Каховської гідроелектростанції (далі – Каховська ГЕС) у м. Нова Каховка Херсонської області. Каховська ГЕС виробляла електроенергію, регулювала стік р. Дніпро та забезпечувала судноплавство й іригацію [1]. Російські окупаційні війська 6 червня 2023 року підірвали греблю, що призвело до осушення водосховища. Усупереч очікуванню утворення степу після того, як вода відступила, дно водосховища перетворюється на найбільший ліс степової зони України. Це створило правову проблему: землі формально-юридично залишаються землями водного фонду, але фактично набувають ознак земель лісогосподарського призначення, що вимагає трансформації їх правового режиму.

Метою дослідження є комплексний аналіз правового режиму земель, які займало Каховське водосховище, в контексті невизначеності їх юридичного статусу після руйнування греблі російськими окупаційними військами. Дослідження спрямоване на з’ясування позицій держави та екологічної спільноти щодо майбутнього використання цих територій, вивчення наявних законодавчих ініціатив і чинного нормативно-правового регулювання в цій сфері. Особлива увага приділяється питанню категоризації цих земель (землі водного фонду чи лісогосподарського призначення) в умовах їх природного заліснення, а також аналізу ефективності тимчасових заходів щодо встановлення «мораторію» на використання цих земель як інструменту запобігання їх нецільовому використанню в період воєнного стану.

Стан опрацювання проблематики. Особливості правового режиму земель, у тому числі й водного фонду, досліджувалися в роботах таких науковців як Андрейцев В.І, Каракаш І.І, Ко-

валенко Т.О., Костяшкін І.О., Кулинич П.Ф., Лісова Т.В., Місінкевич А.Л., Мірошніченко А.М., Носік В.В., Соколова А.К., Федчишин Д.В., Шульга М.В. та інших вчених. На дисертаційному рівні правове регулювання охорони та використання земель водного фонду України досліджувала Міненко С.М. (2016 р.), правовий режим земель водного фонду України – Дроваль О. М. (2016 р.), а Найда Д.І. присвятив своє спеціальне дослідження проблематиці правового режиму штучно створених земельних ділянок на землях водного фонду в Україні (2020 р.). Водночас, питання трансформації правового режиму земель, які займало Каховське водосховище, в українській юридичній науці ще не досліджувалося.

Виклад основного матеріалу. Фактично через 1 рік після трагедії на місці Каховського водосховища вже сформувалося 150 000 гектарів молодого лісу (тополя чорна, верба біла та інші дерева висотою до 3-4 метрів), де живуть різноманітні тварини та комахи (зайці, дрібні гризуни, дикі кабани тощо) [2]. У березні 2024 року зафіксовано певне затоплення цих земель, однак, за словами експертів, підняття води могло бути зумовлене природними (весняне водопілля) чи не природними причинами (спуск води з гідровузлів Дніпровської ГЕС) [3].

У цьому аспекті постає проблема належного нормативно-правового визначення правового режиму цих земель. Раніше вони належали до категорії земель водного фонду. Так, відповідно до ст. 58 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. (далі – ЗК України) земельні ділянки водного фонду можуть бути зайняті різними водними об'єктами, зокрема водосховищами, гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами тощо. Водночас землі колишнього Каховського водосховища почали заліснюватися, що надає їм ознак земель лісгосподарського призначення. За ст. 55 ЗК України землями лісгосподарського призначення можуть бути земельні ділянки, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові земельні ділянки, які надані та використовуються для потреб лісового господарства, крім земельних ділянок, зайнятих зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів, а також земельних ділянок, зайнятих окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

У зв'язку із ситуацією, яка склалася, виникає питання щодо трансформації правового режиму земель, які займало Каховське водосховище. Варто зазначити, що в даний час немає однозначної позиції як держави, так і науковців щодо подальшого використання цих земель та зміни їх правового регулювання. Так, держава бере курс на відновлення Каховської ГЕС, пояснюючи це економічним значенням станції, водночас певна частка спільноти екологів виступає категорично проти відновлення станції, стверджуючи, що відсутність водосховища створює багато нових можливостей.

Держава обґрунтовує свою позицію тим, що водосховище та станція дозволяли забезпечувати водою системи рибного господарства, судноплавства, зрошувальні системи, постачати питну воду для населення, здійснювати річкову навігацію від Запоріжжя до Херсона, а також продукувати електроенергію. Більше того, на урядовому рівні існує погоджений експериментальний проєкт «Будівництво Каховського гідровузла на р. Дніпро. Відбудова після руйнування Каховської ГЕС та забезпечення сталої роботи Дніпровської ГЕС у період відбудови». Мета цього проєкту – відбудова Каховського гідровузла протягом двох років для забезпечення водопостачання Запорізької атомної електростанції (далі – ЗАЕС) та стабільної роботи енергосистеми.

Реалізація згаданого вище проєкту передбачається в два етапи. На першому етапі має бути здійснено проєктування тимчасових гребель і споруд у Каховському гідровузлі й нижньому б'єфі Дніпровської ГЕС. Другий етап буде розпочинатися після деокупації території розташування Каховської ГЕС та передбачає обстеження, демонтаж зруйнованих споруд та конструктивів Каховського гідровузла, розробку проєкту будівництва ГЕС, будівництво тимчасових гребель верхнього і нижнього б'єфу Каховського гідровузла [4].

Водночас певна частка спільноти екологів категорично не сприймає ідею відновлення Каховської ГЕС. Так, 28-29 березня 2024 року була проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Природа окупації – 10 років російської військової агресії проти довкілля», в результаті якої було сформовано низку аргументів, що обґрунтовують недоцільність відбудови Каховської ГЕС, а саме:

- порушення ст. 82 Водного кодексу України від 6 червня 1995 р., сутність якого полягає в тому, що об'єм води, яким потрібно заповнити водосховище, не відповідає нормам, які встановлені законом;

- логістичні можливості. Створюються можливості для транзитного потенціалу регіону та формування транспортних ліній шляхом побудови мостів;
- відродження екосистем. Заліснення території запобігло розпиленню мулів водосховища. Через це замість однотипного біотопу штучної водойми формуються різноманітні екосистеми: лісові, болотні, степові, чагарникові. Це дозволить збільшити популяції рідкісних видів тваринного та рослинного світу, а також підвищити поглинання парникових газів;
- відродження туризму. Каховське водосховище знаходиться на території Великого Лугу, який є символом запорозької вольності [5]. На цій території розташовувалися 5 Запорізьких Січей. Археологічне обстеження вивільнених земель може сприяти реконструкції історичних об'єктів і розвитку туризму;
- будівництво об'єктів відновлювальної енергетики. Каховська ГЕС забезпечувала 6,7% виробництва електроенергії України, але вартість утримання каскаду перевищувала вартість виробленої енергії через необхідність роботи 34 насосних станцій. Натомість НАН України ще в 2011 році обґрунтувала, що південні регіони можуть забезпечувати побутові потреби виключно відновлювальною енергетикою. Це актуалізує питання розвитку таких об'єктів на землях колишнього водосховища;
- відсутність критичних проблем із забезпеченням водою. Екологи вважають, що відсутність водосховища не вплине на водопостачання промисловості та населення. ЗАЕС отримує воду з природного рукава Дніпра – річки Конка. Диверсифікація джерел водопостачання допоможе протидіяти терористичним актам. До того ж видобуток корисних копалин, як-от марганцевих руд у Нікопольському районі, може бути спрощено через відсутність потреби відкачувати підземні води;
- покращення якості води з р. Дніпро. Каскади водосховищ на р. Дніпро створюють застій води, що призводить до концентрації забруднень, розмноження водоростей та зникнення цінних видів риб. Відсутність застою може покращити самоочищення річки, якість води та умови для природного нересту риб;
- відновлення зрошувальних систем на півдні України. Сучасні зрошувальні системи, такі як краплинний полив з комп'ютерним керуванням, вимагають малих обсягів води та дозволяють розвивати садівництво й овочівництво. Для їх функціонування на землях водосховища потрібні насосні системи та мережі невеликих ставків як проміжних резервуарів [6].

Пропозиції щодо експериментального проекту відбудови Каховського гідровузла також не отримують підтримки екологів, які вважають його зашвидким, недостатньо обґрунтованим, таким, що суперечить екологічному розвитку територій Півдня України.

Крім зазначеного вище, варто наголосити на додаткових аспектах, які мають значення при розгляді питання про відновлення Каховської ГЕС. По-перше, це проблеми із фінансуванням відновлення Каховської ГЕС. Україна в даний час істотно залежить від міжнародної допомоги, а державні кошти спрямовуються переважно на оборону та критичну інфраструктуру. ГЕС є об'єктом критичної інфраструктури, але через масштаб руйнувань відновлення потребуватиме надзвичайно великих коштів, яких у держави наразі немає. У Постанові Кабінету Міністрів України № 730, яка передбачає реалізацію експериментального проекту з відновлення Каховської ГЕС, вказується, що проект може фінансуватися з коштів ПАТ «Укргідроенерго», кредитних коштів та інших джерел. Можливим варіантом інших джерел є державно-приватне партнерство, оскільки Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р. дозволяє приватні інвестиції у сфері енергетики. По-друге, ситуація із залісненням земель колишнього Каховського водосховища залишається невизначеною на сьогодні. Поки влада думає, як краще вчинити із землями, які займало це водосховище, територія продовжує заростати молодим лісом, а екосистеми – збільшуватись. По-третє, відновлення Каховської ГЕС небезпечне через те, що майже все лівобережжя водосховища перебуває під окупацією. Населені пункти на правобережжі систематично потерпають від ракетних, артилерійських обстрілів та атак дронів через близькість лінії фронту. Це створює загрози для життя працівників, які будуть виконувати відновлювальні роботи, а також ризик знищення агресором конструкцій, необхідних для відновлення ГЕС.

Незважаючи на зазначене вище, держава обрала курс на відновлення ГЕС, що підтверджується прийняттям відповідних законодавчих положень. Проте невизначеність щодо правового режиму земель колишнього Каховського водосховища усе ще залишається. Ця невизначеність виникла одразу після вивільнення земель з-під води, що зробило питання надзвичайно нагальним. До того

ж, за короткий час після відтоку води на цих землях було зафіксовано факти самовільного захоплення та обробітку земельних ділянок [7].

В умовах такої невизначеності, особливо через фактор війни, українська влада прийняла рішення про фактичне «замороження» правового режиму земель, які займало Каховське водосховище. Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання нецільовому використанню земель, які займало Каховське водосховище» від 12 березня 2024 р. № 286 (далі – Постанова № 286) запроваджено заборону на формування, передачу у власність або користування та зміну цільового призначення земельних ділянок на землях, які займало Каховське водосховище. Заборона діє протягом всього періоду воєнного стану і протягом п'яти років після його припинення чи скасування. Водночас заборона не поширюється на випадки передачі в користування та зміни цільового призначення земельних ділянок з метою подальшого відновлення Каховського водосховища та будівництва гідротехнічних споруд.

Отже, Постанова № 286 закріплює курс держави на відновлення Каховської ГЕС. Водночас все ще залишається відкритим питання про те, що робити із екосистемами, які розвиваються на цій території. Воєнний стан на території України періодично продовжується і не відомо, скільки ще він триватиме. Постанова № 286 запроваджує мораторій на формування, передачу у власність або користування, а також зміну цільового призначення земельних ділянок на землях, які займало Каховське водосховище, як протягом воєнного стану, так і впродовж п'яти років після його припинення/скасування. Проте землі, які займало Каховське водосховище, заліснилися деревами лише за два роки після відтоку води, а тому не відомо, в яких масштабах заліснення відбуватиметься далі. Постанова № 286 нині є єдиним нормативно-правовим актом, який спрямований на визначення правового режиму земель, які займало Каховське водосховище. Проте ця постанова фактично «заморожує» правовий режим цих земель, не передбачаючи ніякої його трансформації після підризу греблі Каховської ГЕС.

Варто також звернути увагу на спроби врегулювати трансформацію правового режиму земель колишнього Каховського водосховища на рівні спеціального закону. У Верховній Раді України було зареєстровано кілька законопроектів, у якій відслідковуються різні підходи до майбутнього правового режиму вказаних земель, а саме:

- законопроект № 10135 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів з попередження нецільового використання земель Каховського водосховища [8], який ініційовано Урядом України. Станом на сьогодні наявний проект Постанови Верховної Ради України про його відхилення [9];

- законопроект № 10135-1 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земель, які займало Каховське водосховище [10]. Він ініційований народними депутатами та зареєстрований як альтернативний стосовно законопроекту № 10135. Станом на сьогодні наявний проект Постанови Верховної Ради України про відхилення цього законопроекту за № 10135-1/П [11];

- законопроект № 10135-д про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для відновлення Каховського водосховища [12]. Він поданий за ініціативою народних депутатів України і нині пройшов процедуру першого читання. Фактично цей законопроект сформований у результаті всіх правок до попередніх проектів, однак він усе одно потребує техніко-юридичного та редакційного доопрацювання. Станом на сьогодні наявний проект Постанови Верховної Ради України про прийняття за основу цього законопроекту за № 10135-д/П [13].

Оскільки законопроекти № 10135 та № 10135-1 перебувають на етапі їх відхилення, то слід звернути увагу на приписи, які передбачаються у законопроекті № 10135-д. Зокрема, ним пропонується доповнити Розділ Х «Перехідні положення» ЗК України пунктом 31, який містить наступні істотні новели: 1) заборону формування, передачі у власність і користування, зміни цільового призначення земельних ділянок на землях, які займало Каховське водосховище, протягом 15 років з дня набрання чинності цим Законом, але не раніше припинення/скасування воєнного стану; 2) пропонується вважати землями, які займало Каховське водосховище, землі під водним простором Каховського водосховища при форсованому підпірному рівні води, а також землі, на яких розташовані об'єкти, необхідні для забезпечення функціонування водосховища (дамби, дороги, причали, протиерозійні споруди, прибережні захисні смуги, судноплавні гідротехнічні споруди).

Тлумачення приписів законопроекту № 10135-д дає підстави для висновків про те, що все ж таки землі, які займало Каховське водосховище, належать до категорії земель водного фонду.

Водночас ст. 58 ЗК України, що визначає склад земель водного фонду, не містить формулювання «під водним простором», а містить формулювання «зайняті... водосховищами...» та «зайняті... гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами...». Аналізований законопроект справді не містить жодного чіткого припису про те, до якої категорії земель варто відносити землі, які займало колишнє Каховське водосховище, на відміну від законопроектів № 10135 та № 10135-1, в яких ці землі вважаються землями водного фонду. До того ж, законопроект № 10135-д також не містить ніяких приписів щодо молодого лісу та екосистем, які розвиваються на території колишнього Каховського водосховища.

Як бачимо, законопроект № 10135-д також фактично підтримує ідею запровадження 15-річного «мораторію» на формування, передачу у власність і зміну цільового призначення земель колишнього Каховського водосховища з дня набрання чинності цим Законом, але не раніше припинення/ скасування воєнного стану. Обрахувати точний термін такого «мораторію» складно. У випадку із Постановою № 286 ключовим моментом, який дозволить почати відлік «мораторію», є дата припинення чи скасування воєнного стану. У випадку із законопроектом № 10135-д цим моментом є як дата припинення чи скасування воєнного стану, так і дата набрання цим Законом чинності.

Висновки. Отже, як чинні нормативно-правові акти, так і законопроекти потребують більш чітких приписів щодо категоризації земель, які займало колишнє Каховське водосховище. Держава продовжує відносити ці землі до земель водного фонду, що вбачається із проведеного аналізу експериментального проекту з відновлення Каховської ГЕС, приписів Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання нецільовому використанню земель, які займало Каховське водосховище» від 12 березня 2024 р. № 286, а також приписів законопроекту № 10135-д про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для відновлення Каховського водосховища, який перебуває на розгляді у Верховній Раді України.

Водночас ні зареєстровані у Верховній Раді України законопроекти, ні Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання нецільовому використанню земель, які займало Каховське водосховище» не враховують активного заліснення та формування екосистем на території колишнього водосховища. Держава ігнорує екологічні зміни, залишаючи ці питання на рівні теоретичних дискусій. Це створює певні практичні проблеми, а саме: при майбутньому відновленні водосховища можуть знадобитися заходи для збереження сформованих екосистем, а підрослий ліс може перешкоджати судноплавству. Загалом формально-юридично землі, які займало Каховське водосховище, залишаються землями водного фонду, однак вони поступово набувають ознак земель лісгосподарського призначення. Незважаючи на задекларований курс держави на відновлення Каховської ГЕС, в даний час наявний лише експериментальний проєкт такого відновлення, проте терміни його реалізації майже минули, а інформація про прогрес у цьому питанні відсутня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яцик А.В. Каховське водосховище. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-11146>.
2. Жерновська Л. Унікальне явище: еколог розповів, що тепер можна побачити на Каховському водосховищі. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/ecology/kahovske-vodoshovishche-yak-vono-viglyadaye-zaraz-12684651.html>.
3. Гусарова А. Каховське водосховище знову заповнюється водою, але це тимчасово – експерти. *SuperAgronom*. URL: <https://superagronom.com/news/18642-kahovske-vodoshovische-znovu-zapovnyuyetsya-vodoyu-ale-tse-timchasovo--eksperti>.
4. Про реалізацію експериментального проекту «Будівництво Каховського гідровузла на р. Дніпро. Відбудова після руйнування Каховської ГЕС та забезпечення сталої роботи Дніпровської ГЕС у період відбудови»: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 № 730. *Урядовий кур'єр*. 2023. №145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2023-%D0%BF#Text>.
5. Щербак В.О. Великий Луг. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В. Редкол.: В.А. Смолій та ін. НАН України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. 688 с. URL: <https://surl.li/ptrnwg>.
6. Базів Л. Чому Україні не потрібне Каховське море-2. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3849733-comu-ukraini-ne-potribne-kahovske-more2.html>.
7. Квітка Г. Каховське водосховище: не встигла висохнути земля, а вже городики городять.

Голос України. URL: <https://www.golos.com.ua/article/375488>.

8. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів з попередження нецільового використання земель Каховського водосховища. *Офіційна сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42966>.
9. Проект Постанови про відхилення проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів з попередження нецільового використання земель Каховського водосховища. *Офіційна сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43600>.
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земель, які займало Каховське водосховище. *Офіційна сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43062>.
11. Проект Постанови про відхилення проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання земель, які займало Каховське водосховище. *Офіційна сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43601>.
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для відновлення Каховського водосховища. *Офіційна сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43587>.
13. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для відновлення Каховського водосховища. *Офіційна сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43599>.